

بررسی عوامل موثر بر آنومی اجتماعی در خانواده شهری و پیامدهای آن (مورد مطالعه شهر تهران)^۱

رضا مستمع^۱، باقر ساروخانی^۲، منصور وثوقی^۴

از صفحه ۱ تا ۳۱

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۸/۰۴

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۱/۰۳

چکیده

در کلانشهری چون تهران به دلیل وجود گروه‌های شهری مختلف، منبعث از قومیت‌های گوناگون، پدیده تضاد فرهنگی در انواع نهادهای اجتماعی به چشم می‌خورد. نهاد خانواده به عنوان مهمترین رکن جامعه علاوه بر آسیب‌پذیری از این تضادها و تعارضات هنجاری، از درون نیز به دلیل نبود تقسیم کار سازمان یافته و عدم پذیرش نقش‌ها و برخی دیگر از عوامل در معرض فروپاشی و گسست شدید قرار گرفته است. با این شرایط به علت عدم تطابق در فرهنگ‌ها در سطح کلان و نبود وفاق هنجاری در درون خانواده برای دستیابی به اهداف مشخص، ابزارهایی متفاوت و گاه نامشروع توسط اعضا انتخاب می‌شوند. از این منظر مهمترین نمود چنین وضعیتی رواج محرومیت، بدبینی، بی‌اعتمادی و ناخشنودی، از عناصر اصلی شکل دهنده آنومی می‌باشد. هر نهاد و جامعه‌ای که دچار وضعیت آنومیک شود خواه ناخواه عناصر پیونددهنده آنها دچار سستی و ازهم پاشیدگی شده و زمینه بروز آسیب‌های اجتماعی فراهم می‌گردد. باتوجه به اینکه موضوع پیرامون بررسی آنومی در میان خانواده‌های شهر تهران می‌باشد، براین مبنا هدف بررسی نحوه شکل‌گیری آنومی در خانواده و نیز شناخت پیامدهای این آسیب بر خانواده و نیز جامعه می‌باشد. همچنین سوال اساسی اینگونه مطرح می‌گردد که چه عواملی باعث بوجود آمدن آنومی در نهاد خانواده گردیده و سپس آنومی حادث شده چه تأثیری روی بافت و خانواده شهری گذاشته است. در این تحقیق هم از روش مشاهده میدانی و هم از روش پیمایش بهره‌جسته‌ایم. جامعه آماری این پژوهش شامل خانوارهای ساکن در گنوه‌های قومیتی شهر تهران هستند که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مورد پرسش قرار گرفته‌اند؛ همچنین از طریق مشاهده میدانی مدل کارتوگرافی آنها مشخص گردیده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد آنومی در بین خانواده‌ها بر اثر برخوردها و تضادهای فرهنگی جامعه چندقومیتی و نبود وفاق هنجاری در درون خانواده‌ها بوجود آمده است.

کلیدواژه‌ها: آنومی^۵، خانواده^۶، قوم^۷، آنومی اجتماعی^۸، گتو^۹.

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری با عنوان "بررسی عوامل موثر بر آنومی اجتماعی در خانواده شهری و پیامدهای آن (مورد مطالعه شهر تهران)" است که در گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، تدوین شده است.
۲. دانشجوی دکتری تخصصی جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

rezamostame@srbiau.ac.ir

۳. استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. نویسنده مسئول. saroukhani@yahoo.com

۴. استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. vosooghi_mn@yahoo.com

5. Anomie

6. Family

7. Race

8. Social anomie

9. Ghetto

در کلانشهرها به دلیل وجود گروه‌های شهری گوناگون و متفاوت مضاف بر وجود تراکم جمعیتی، پدیده گسست اجتماعی و تضاد فرهنگی نیز به چشم می‌خورد. بنابراین حتی افرادی که در طبقه‌ای یکسان قرار دارند و از نقطه نظر اقتصادی نیز در یک سطح جای می‌گیرند، به علت عدم تجانس در فرهنگ‌هایشان برای دستیابی به هدفی مشخص، ابزارهایی متفاوت و گاه نامشروع را برمی‌گزینند. ناهنجاری حاصل از چنین وضعی که ما آنرا آنومی می‌خوانیم، صرفاً مختص به محیط‌هایی چون خیابان، کوچه و محله نمی‌گردد، این پدیده در اشکال مختلف حتی در سازمان‌ها و نهادهای رسمی و غیررسمی نیز آشکار شده است. با عنایت به این مهم که نهاد خانواده به عنوان یکی از ارکان بنیادین جامعه همواره مورد مطالعه جامعه‌شناسان قرار گرفته و نیز با توجه به اینکه موضوع مطالعه این پژوهش در حالت کلی آسیب‌شناسی نهاد خانواده در محیط‌های شهری ناهمگون می‌باشد؛ تمرکز بروی این مسئله که چه عواملی باعث بوجود آمدن وضع آنومیک در خانواده شهری شده و آنومی حادث شده چه تأثیری بروی بافت شهری گذاشته است، زمینه بسیار مهمی در حل برخی آسیب‌های شهری چون خشونت و ناامنی و حتی بخشی از آسیب‌های دیگر چون اعتیاد، تکدی‌گری و طلاق و غیره دارد.

علاوه بر تاثیرگذاری تضادهای فرهنگی کلان بر خانواده که در اینجا منبعث از وضع قومیتی شهر است، فرآیند مدرن‌سازی در محیط‌های سنتی عامل دیگری بر پیدایش پیامدهای ناخواسته در گروه‌های مختلف از جمله خانواده‌ها می‌باشد. با گذشت و ورود ایران به مرحله‌ای خاص از پیشرفت و با عنایت به پیامدهای ناخواسته مدرن شدن، دگرگونی و گسست در خانواده ایرانی بیشتر مشخص می‌شود؛ زیرا شاهد باقی ماندن برخی از هنجارهای الگوی سنتی خانواده که بعضاً ناهماهنگ و نامتجانس با تغییرات جدید بوده، می‌باشیم و به تعبیر روبن هیل، نوعی تأثیر از الگوهای اجتماعی غرب و تلفیق آن با الگوهای ایرانی در اشکال جدید خانواده دیده می‌شود. خانواده ایرانی پس از تحولات ناشی از مدرن شدن در بستر جامعه، تغییراتی را تجربه کرد که از نظر ابعاد، سرعت تغییرات، سنخیت، تجانس، پیچیدگی و مقاومت عناصر سنتی برجای مانده از خانواده پدرسالار، با تحولات جامعه متفاوت می‌باشد (صادقی فسایی و عرفان‌منش، ۱۳۹۲: ۸۴-۶۳).

از اینرو در تبیین آنومی که ما آنرا توضیح آسیب می‌دانیم با دو دسته از عوامل مواجه هستیم؛ بخشی منبعث از وضع قومیتی بخش‌هایی از کلانشهر تهران که منجر به ایجاد فضاهای متضاد و گسسته از هم می‌گردد و بخشی ناشی از تحولات مدرنیته در بستر خانواده سنتی که سازش و وفاق هنجاری را در درون مختل می‌سازد. تاثیر هر دو وضع بر سست شدن عناصر پیوند دهنده اجتماعی توأمان قابل بررسی است.

بیان مسئله و ضرورت انجام تحقیق

با انتقال جوامع سنتی به ساخت مدرن، تحولات بنیادی در نهادهای اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی حاکم بر آنها ایجاد می‌شود؛ زیرا این باورها و ارزش‌ها نه تنها در جوامع مدرن کارکرد خود را از دست می‌دهند؛ بلکه گاهی به موانعی در راه رشد و ترقی فردی و اجتماعی بدل می‌گردند. به این ترتیب در عصر مدرن معیارهای اخلاقی نیز به طور کلی با آنچه که بشر به صورت سنتی قبول داشت و مطابق آنها عمل می‌نمود فرق دارد. این تفاوت فقط در شکل ظاهری رفتارهای اخلاقی انسان جدید نیست؛ بلکه اساساً ارزش‌های حاکم بر زندگی او تغییر کرده و به سبب تفاوت در نوع نگاهش به حیات این جهانی، رویه جدیدی در رفتارهای اخلاقی و تخلق به صفات مختلف، برگزیده است. اگر زمانی حسادت از صفات زشت انسانی بود، امروزه به عنوان یکی از عوامل تحرک انسان‌ها برای سامان دادن به حیات جمعی محسوب می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۸-۴۴)؛ اعتماد که از وجود قید و بندی میان اعضا خانواده خبر می‌دهد در شکل مدرن و لیبرال خود معنایی نه معادل بی‌قیدی و بی‌بندوباری بلکه شامل محدودیت‌های حداقلی است که در این چارچوب بی‌اعتمادی دیگر آن چنان معنای زنده‌ای ندارد؛ مفهومی چون محرومیت بدان جهت که دولت مدرن حداقل سطح رفاهی را بر هر فرد قائل است و خانواده نیز آسوده از آن حداقل‌ها، نیازها را در درون خود مدیریت می‌کند، معنا ندارد و حتی در مواقع طلب بیشتر از سمت اعضا آنها را به مستقل شدن دعوت می‌کند؛ یا مفهومی چون بدبینی که از پیامدهای گسترش و فراگیر شدن قضاوت‌های بی‌پایه و سریع افراد است با مفهوم عدم دخالت و ورود افراد در حریم خصوصی یکدیگر در نهاد خانواده مدرن در تضاد است، اصولاً این عامل‌ها در جامعه مدرن اساساً ارزشی تلقی نمی‌شوند که فقدان آنها خانواده را نااخلاق، ناهنجار و یا آنومیک سازد. روی سخن ما در اینجا جوامع در حال توسعه هستند که

Archive of SID

در آن نهاد خانواده در کشمکش سنت و مدرنیته قرار دارد؛ بدان معنا که در برابر ورود عناصر مدرنیته، هنجاری برای خود تعریف نکرده و آنجاست که اگر آنرا رد کند و بخواهد بر مبنای سنت خویش عمل نماید، در برابر تغییرات اجتماعی حاصله از مدرنیته قرار می‌گیرد و به نوعی در جهت تغییر تعادل حرکت نموده و در صورتی که بخواهد با آغوش باز، خود را در مسیر تغییر جدید رها کند، با مقاومت ساخت‌های سنتی و سرسخت اجتماعی دست به گریبان خواهد شد. در اینگونه جوامع و در این حالت مسئله این است که قاعده جدید را چه کسی وضع می‌کند و اگر بر وضع مشترکی وفاق نشود چه پیش خواهد آمد. علاوه بر این اگر در نهادهای کوچکتر چون خانواده نشود به وفاق رسید در جامعه تکه‌تکه و چندقومیتی چگونه می‌توان بر سر ارزش‌های مشترک توافق نمود. از اینرو این نکته بسیار حائز اهمیت است که در وضعیت‌های ساده‌تر شاید بتوان با تحلیل‌های یکسویه موضوع مطالعه را تبیین کرد اما در خصوص مسائل چندوجهی مانند آنومی ضرورت دارد کلیه عوامل موثر کنشی، نهادی و ساختاری در مدل تحلیلی چندسویه مورد سنجش و بررسی قرار گیرند.

با این وصف برای درک چگونگی شکل‌گیری آنومی در خانواده، اهداف تحقیق حاضر در قالب هدف اولیه که شامل بررسی نحوه شکل‌گیری آنومی در خانواده و هدف ثانویه شامل پیامدهای این آسیب بر خانواده و نیز جامعه است، شکل می‌گیرد.

تعاریف عملیاتی

آنومی: آنومی واکنشی در برابر نظارت و کنترل اجتماعی و کناره‌گیری از نظم هنجاری موجود در جامعه می‌باشد و کاملاً از مفهوم بی‌نظمی و هرج و مرج جداست چرا که بی‌نظمی از فقدان احکام و مقررات و یا عدم وجود سرپرست و رهبر ناشی می‌گردد حال آنکه در وقوع آنومی مقررات وجود دارند ولی فرد و یا افراد از سرسپردن به آنها امتناع می‌ورزند (دیوید، ۱۹۹۷: ۶۸). در اینجا منظور از جامعه آنومیک، جامعه‌ایست که اعضای آن نه دیگر با نظم بنیادین هنجاری و نه دیگر بر آیین‌های اخلاقی وفاق دارند. (پاریلو، ۲۰۰۸)

خانواده: گروهی از مردم که با ایجاد توافق از نوع ازدواج مرسوم زن و مرد یکجا ساکن می‌شوند. این گروه عموماً شامل والدین و فرزندان آنها می‌باشد که منظور

ما در این تحقیق نیز همین تعریف است. (ساروخانی، ۱۳۹۱: ۱۶۳-۱۵۹)

شهر: شهر در معنای کامل آن که هم شامل ابعاد فضایی و کالبدی است و هم صور اجتماعی و فرهنگی را در بر می گیرد، عبارت است از یک شبکه جغرافیایی، یک سازمان اقتصادی، یک فرآیند صنعتی، صحنه ای برای کنش اجتماعی و نمادی زیباشناختی از وحدت جمعی (فکوهی، ۱۳۸۶: ۲۰۴ و ۲۰۵).

گتو: یک گتو، بخش اشغال شده از جامعه توسط گروهی اقلیت است که به دلیل وضعیت خاص اجتماعی، نژادی، اقتصادی و یا فشار سیاسی در آن محل سکونت دارند (وبستر، ۲۰۱۷). هم اکنون این اصطلاح به طور مشترک برای نامگذاری مناطق فقیرنشین قومی-نژادی، مورد استعمال قرار می گیرد. مهمترین خصوصیت چنین مناطقی و اجتماعاتی در تراکم زیاد، کمبود فضا، نبود بهداشت، انحرافات اخلاقی و اجتماعی، مرگ و میر بالا، فقر شدید و هرج و مرج می باشد. (کلفا، ۲۰۱۶) آنچه در مورد گتو در دنیا مطرح می باشد گروه های مشخص و خط کشی شده ای هستند و تهران به دلیل درهم آمیختگی مناطق و محله ها به لحاظ اسکان اقوام و قومیت ها گتوی مشخصی ندارد. اما به لحاظ مشاهده میدانی فضاهایی وجود دارند که نه آن گتوی خط کشی شده و جدا از فضاهای شهری بوده و نه آمیخته آمیخته با شهر هستند. در شهرهایی چون تهران برخی محله ها به نام برخی قومیت ها معروف تر شده اند؛ بنابراین اصطلاح شبه گتو برای این فضاها مناسب تر می باشد.

مدل نظری

با تفحص در میان نظریات مربوط به آنومی و نیز خانواده به این نتیجه دست می یابیم که این نظریات به طور کلی در دو سطح کلاسیک و مدرن قابل بررسی می باشند. نظریات در سطح کلاسیک بیشتر متوجه دو نظریه پرداز بزرگ یعنی امیل دورکیم و رابرت مرتن می گردد و این در حالی است نظریات مدرن در سطح خرد شامل نظریه آنومی و ساختار خانواده ویلیام گود^۱ شامل تبیین خانواده گسیخته و کجرو (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۷۱-۶۸) و نظریه آنومی لی^۲، اتسلندر^۳ و همکاران (کوثری، ۱۳۸۵) می باشند؛ از دیدگاه لی، اتسلندر و همکاران، جنبه اساسی آنومی در

1. Good

2. Lee

3. Atteslander

Archive of SID

یک سیستم اجتماعی، «بی‌ثباتی اجتماعی» و «عدم انسجام اجتماعی» است درجه بی‌ثباتی و عدم انسجام مستقیماً معرف درجه آنومی در یک جامعه است. لذا رابطه آنومی و نظام اجتماعی از طریق این دو بعد بی‌ثباتی و عدم انسجام برقرار می‌شود. با این همه در مدل تبیینی خود نقش اساسی را به «بی‌ثباتی اجتماعی» داده‌اند و عدم انسجام اجتماعی را بررسی نکرده‌اند. لی و همکارانش از لحاظ روشی مدلی را برای تحلیل انتخاب کرده‌اند که مدل «نظام بلوک‌های مرتب^۱» نامیده می‌شود. در سطح سوم نظریاتی که بطور غیرمستقیم به مفهوم آنومی مربوط‌اند تحت عنوان نظریات پیرامونی شامل نظریه مربوط به پیوند اجتماعی هیرشی^۲ می‌باشد که در این پژوهش از آن استفاده شده است (کوثری، ۱۳۸۵: ۱۰۰ و ۱۰۱) (به نقل از ویلسون، ۱۹۷۱: ۸۸-۶۶). هیرشی در تبیین نظر خود این موضوع را مورد بحث قرار داد که جوانانی که به گروه خاصی تعلق خاطر ندارند و از یک رتبه مشابه می‌باشند، در غالب گروه‌های بزهکار گردهم درمی‌آیند و دلیل اش آن است که علقه‌های ضعیف اجتماعی در جلوگیری از وقوع دو عنصر وابسته بزهکاری درون گروهی و بیرون گروهی ناتوانند. بدین ترتیب وی ایراد می‌دارد گروه‌هایی که قادر به تقویت علقه‌ها و پیوندها هستند، به قرار زیر می‌باشند: خانواده، مدرسه، گروه همالان، نهادهای دینی-مذهبی و غیره. چنین پیوندهای اجتماعی چهار عنصر اساسی دارند که عبارتند از: دل‌بستگی^۳، تعهد^۴، مشارکت^۵، باور^۶.

براساس ایده‌های مأخوذ از نظریات مذکور، در طراحی مدل سنجش میزان آنومی شهر تهران از دو بلوک استفاده می‌شود. بلوک‌ها شامل بلوک بیرونی و درونی بوده که فرض براین است در فرآیند انتقال و سپس تصادم فرهنگ‌ها منجر به بروز آنومی می‌گردد. در بلوک بیرونی علل پیدایش و تأثیرگذاری آنومی در سطح کلان و فراتر از خانواده یعنی در سطح جامعه هدف مورد ارزیابی قرار گرفته در حالی که در بلوک درونی آن دسته از عواملی که در تشکیل هسته اولیه آنومی در درون خانواده موثرند، سنجیده می‌شوند.

-
1. Block-ordered systems
  2. Hirschi
  3. Attachment
  4. Commitment
  5. Involvement
  6. Belief

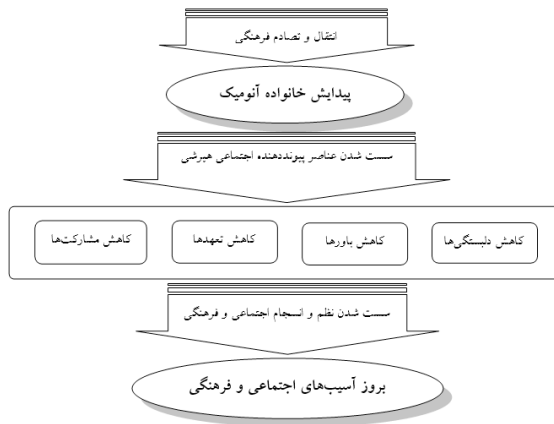
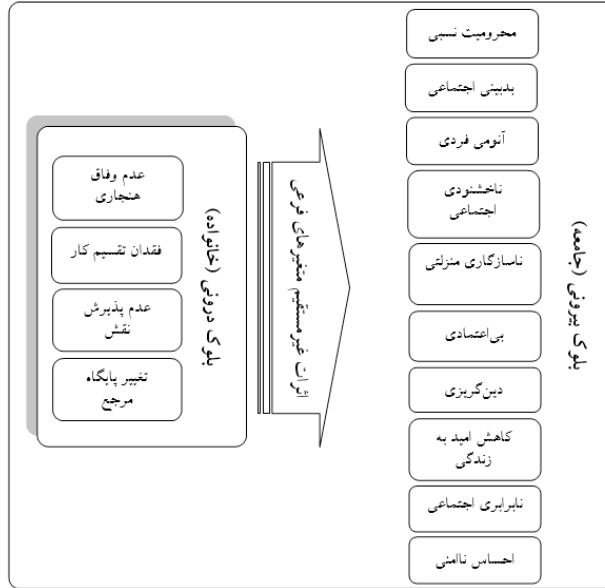

۷

اما در مورد فرض پیدایش خانواده آنومیک، در تدوین مدل این تحقیق پنج مرحله اصلی وجود دارد که در وهله اول بلوک درونی شامل مولفه‌های گسیختگی و کجروی در خانواده و بلوک بیرونی شامل مولفه‌های بی‌ثباتی، بی‌نظمی و عدم انسجام در جامعه و نیز فرآیند انتقال فرهنگی و برخورد فرهنگها و در ادامه سست شدن عناصر پیوند دهنده اجتماعی و در نهایت از میان رفتن نظم و انسجام عمومی در جامعه، در تکوین مدل نهایی دخیل اند. بدین نحو که در فرآیند مستمر تعامل فرهنگی در سطح گتوها، فرهنگ‌های تمام خانواده‌ها که حاوی مؤلفه‌های متفاوت و گاه متضاد می‌باشند، در برخورد با یکدیگر تفاوت‌های شدیدتری پیدا می‌کنند؛ از این منظر مهمترین نمود چنین وضعیتی رواج محرومیت، بدبینی، بی‌اعتمادی و ناخشنودی در سطح جامعه می‌باشد؛ این پدیده مضاف بر وجود گسیختگی شدید حاصل از فرآیند مدرنیته در درون خود خانواده‌ها می‌باشد. در درون خانواده‌ها، به علت نبود وفاق هنجاری بر ارزش‌ها، ابزارهایی متفاوت و گاه نامشروع توسط اعضا برای رسیدن به هدفی مشخص انتخاب می‌شود. در همین حال افراد واقع در سطح خانواده‌ها در حال تجربه تفاوت‌های فرهنگی بسیار و آشنا شدن با تضادهای فرهنگ‌های وارداتی هستند. بدین ترتیب فرآیند فرهنگی غالب در شهر تهران در حال تولید و سپس انتقال تفاوت‌ها و پراکندگی‌هایی است که بر اثر برخوردها، تصادمات و تضادهای فرهنگی گتوها و نیز کشاکش و گسیختگی میان جریان‌های هنجاری و ارزش‌های نوظهور در درون خانواده‌ها، پدید آمده‌اند. در نتیجه چنین فرآیندی است که تعارضات و شکاف‌های عمیق ارزشی و هنجاری رخ نموده و زمینه برای شکل‌گیری و پیدایش صور مختلف آنومی مساعد می‌گردد و به عنوان پیامد آن به تدریج با سست شدن عناصر پیوند دهنده اجتماعی چه در درون خانواده‌ها و چه در سطح جامعه، شرایط برای بروز آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی مهیا می‌شود. در کل می‌توان براساس اهداف بیان شده در بخش نخست و نیز بر مبنای مدل نظری تبیین شده فرضیه تحقیق را اینگونه بیان کرد که آنومی در خانواده‌های شهر تهران بر اثر تصادمات و تضادهای فرهنگی جامعه چندقومیتی و نیز وجود گسست و عدم وفاق هنجاری حاصل از مدرنازیسیون در درون خانواده‌ها بوجود آمده است و در چنین شرایطی، وقوع و گسترش آسیب‌های اجتماعی هم در محیط خانواده و هم در جامعه تسری می‌یابد. مدل زیر از برآیند محرك‌های

Archive of SID

موجود در فضای شهری تهران که از عوامل بنیادی در تشکیل و گسترش آنومی هستند، حاصل شده است.

نمودار ۱- نحوه شکل گیری آسیب های اجتماعی و فرهنگی در خانواده ها و شهر تهران

□ مطالعات تطبیقی درخصوص آنومی با هدف اندازه گیری بی ثباتی اجتماعی می توانند به عنوان تلاشی در جهت ادغام شاخص های عینی و ذهنی و بر پایه مفاهیم عام مشترك، در نظر گرفته شوند. اما در ساختارهای پیچیده تر اجتماعی مانند جوامع چندقومیتی و چندوجهی مانند شهر تهران، در بررسی سرعت تغییرات اجتماعی (شامل تضادها و گسست های ناشی از برخوردهای فرهنگی) و یا ارزیابی تأثیرات مدرنیته در درون نهادهایی چون خانواده، به نظر می آید استفاده از روش های ذهنی دشوار بوده و نیازمند پشتوانه علمی غنی می باشد از اینرو در جهت اندازه گیری میزان آنومی و تاثیرگذاری آن به ناچار از ابزارهای کمی علوم اجتماعی به منظور درك تحولات در سطح نهاد خانواده و نیز ساختار شهری استفاده کرده ایم (اتسلندر، ۲۰۰۷: ۴۹۱). بنابراین در این تحقیق در سنجش میزان آنومی، سعی شده تا استراتژی پژوهشی براساس استفاده محتوایی از ابزار کمی در نظر گرفته شود.

روش تحلیل اطلاعات: در این تحقیق از هر دو روش تحلیل داده ها که شامل روش تحلیل توصیفی آماری داده ها و روش تحلیل محتوایی و استنباطی (کیوی و کامپنهود، ۱۳۸۵: ۲۳۴) می شود، استفاده شده است.

تکنیک جمع آوری اطلاعات: جمع آوری داده ها نیز به تبع روش تحلیل در دو بخش پیمایش از طریق پرسشنامه و زمینه ابی^۱ از خلال مشاهده دقیق و جمع آوری اطلاعات و معنا دادن به آنچه که مورد مشاهده قرار گرفته، صورت پذیرفته است. بدین ترتیب که در حوزه پیمایش^۲، اطلاعات از طریق پرسشنامه حاصل شده اند و در ادامه در شناسایی قومیت ها و خانوارهای ساکن در گتوها از روش زمینه ابی^۳ (در سه زمینه توصیف، تبیین و کشف) و با استفاده از ابزار مشاهده میدانی بهره جسته ایم. سپس داده ها با استفاده از نرم افزار spss: v15 پردازش شده اند.

جامعه و نمونه آماری (برآورد حجم نمونه): جامعه آماری شامل خانواده های ساکن در هفت گتوی شهری در تهران می باشد، البته خانواده ها و گتوهای دیگری نیز وجود دارند که در جا و مکان خاصی تمرکز ندارند. خانواده های ساکن در گتوهای هفت گانه براساس ویژگی های قومی دسته بندی شده اند که هرکدام

1. Grounding
 2. Survey
 3. Grounded method

عمدتاً در مکان خاصی مستقر می‌باشند که طبق جدول ۱ عبارتند از:

جدول ۱- خانوارهای ساکن در گتوهای شهر تهران

ردیف	گتو
۱	اصفهانی‌ها
۲	یزدی‌ها
۳	کردها
۴	لرها
۵	جنوبی‌ها
۶	خراسانی‌ها
۷	ترک‌ها

نمونه آماری: اما در خصوص نمونه‌گیری با توجه به جامعه آماری از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد. در اینجا خانواده‌های ساکن در گتوها همان خوشه‌ها هستند که به دلیل در دسترس نبودن اطلاعات خانوارهای کل شهر تهران مبنی بر اینکه هر کدام دقیقاً به کدام قومیت تعلق دارند، از این روش نمونه‌گیری استفاده شده است. دقیقاً به همین دلیل در دسترس نبودن فهرست خانوارها است که نمی‌توان از سایر روش‌ها نظیر طبقه‌ای استفاده نمود. یکی دیگر از علت‌های استفاده از این روش وجود شبهه گروه‌های قومیتی در برخی مناطق تهران خصوصاً نیمه جنوبی آن می‌باشد. درست است که قومیت‌های مختلف در تمام نقاط تهران پراکنده هستند با این حال در فرآیند مشاهده میدانی مشخص گردید برخی محله‌ها به نام برخی قومیت‌ها شهره می‌باشند که در بخش کارتوگرافی بدان اشاره کرده‌ایم. بنابراین برای مبنای توانستیم هر محله مشخص شده را به عنوان یک خوشه در نظر بگیریم.

اگر بخواهیم برای تعیین حجم نمونه (n) از فرمول تصحیح کوکران^۱ و یا جدول

1. Cochran's correction formula

۱۱

مورگان استفاده نماییم با حجم نمونه بزرگی مواجه می شویم که از بضاعت تحقیق ما خارج بود. همچنین یکی از کژفهمی های رایج در نمونه گیری این است که نمونه باید نسبت ثابتی از جمعیت باشد، در واقع می توان جمعیت های بسیار بزرگی را با نمونه های نسبتاً کوچک مورد مطالعه قرار داد (بلیکی، ۱۳۸۷: ۲۷۰). با این وصف با توجه به حجم جامعه (N) و جمعیت ۵۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰ هزار نفری هر گتو (براساس جمعیت محلات تهران)^۲ و برطبق فرمول کوکران حجم نمونه هر گتو حدود ۳۸۲ نفر محاسبه گردید که در مجموع حجم کل نمونه (شامل هفت گتو*۳۸۲)=۲۶۷۴ نفر تعیین می گردد. از آنجا که میانگین تعداد افراد هر خانواده در گتوها در حدود ۴/۳۹ نفر می باشد، حجم کل نمونه با تقسیم شدن بر میانگین، تعداد ۶۰۹ خانوار را به عنوان نمونه ارائه می دهد.

پایایی و روایی: آزمون برازش داده ها و تعیین میزان پایایی^۳ و روایی^۴ در تحقیقات اجتماعی و فرهنگی دارای اهمیت ویژه ای می باشد زیرا اندازه گیری مطلوب آن است که نتایج حاصل از آن اولاً دقیق و صحیح باشد، یعنی بیانگر تفاوت های حقیقی در واقعیت یا پدیده مورد اندازه گیری باشد و ثانیاً مین همان صفت یا صفاتی باشد که مورد انتظار بوده است (کلاتری، ۱۳۸۷: ۷۳). در حالت کلی پایایی شرط لازم اعتبار و اعتبار شرط کافی برای پایایی می باشد.

پایایی: در این خصوص متغیرهای کلیدی مدل نظری شامل متغیرهای احساس ناامنی، کاهش امید به زندگی، نابرابری اجتماعی، محرومیت نسبی، بدبینی اجتماعی، آنومی فردی، ناخشنودی اجتماعی، ناسازگاری منزلتی، بی اعتمادی و کاهش دین گریزی است که بروی متغیر پاسخ یعنی آنومی اجتماعی تأثیر می گذارند. در این بخش برای ارزیابی پایایی داده ها از آلفای کرونباخ^۵ استفاده شده است. میزان آلفای کرونباخ کل برای متغیرهای آنومی برابر با ۰/۸۲ می باشد که هرچه این مقدار به یک نزدیکتر باشد نشان از پایایی بالای ابزار اندازه گیری ما دارد. آلفای کرونباخ کل از آزمون کردن متغیرهای اصلی حاصل شده است که در ذیل مقدار هر متغیر را مشخص کرده ایم:

1. Morgan table

۲. اطلس کلانشهر تهران و سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ (نتایج کلی شهر تهران؛ مناطق ۴۲گانه)

3. Reliability

4. Validity

5. Cronbach's alpha

متغیرها	میزان ضریب آلفای کرونباخ	ردیف
احساس ناامنی	۰,۷۸	۱
نابرابری اجتماعی	۰,۷۹	۲
کاهش امید به زندگی	۰,۷۶	۳
ناخشنودی اجتماعی	۰,۷۷	۴
بدبینی اجتماعی	۰,۸۰	۵
محرومیت نسبی	۰,۸۴	۶
بی اعتمادی	۰,۹۲	۷
آنومی فردی	۰,۸۳	۸
دین‌گریزی	۰,۷۱	۹
ناسازگاری منزلتی	۰,۷۶	۱۰
کل	۰,۸۲	

روایی: روش‌های متعددی چون اعتبار محتوا^۱، اعتبار سازه‌ایی^۲ و اعتبار عاملی^۳ برای سنجش اعتبار وجود دارد که از این میان اعتبار محتوا با توجه به ساختار و کاربرد بیشتر آن هم از اهمیت برخوردار بوده و هم در این تحقیق کاربرد داشته است. در اینجا با توجه به مهمترین ویژگی اعتبار محتوا که روایی ظاهری^۴ نام دارد، چارچوب روشی مورد سنجش قرار می‌گیرد. در زیر روند سنجش از طریق روش اعتبار محتوا آورده شده است:

اهداف و سؤالات پژوهش احصاء شدند.

1. Content Validity
2. Construct Validity
3. Factor Validity
4. Face Validity

میزان تناسخ سؤال با اهداف و نحوه تنظیم آنها سنجیده می شود.

نتایج و روابط میان اهداف و سؤالات تحت عنوان جدول تکسونومی در زیر ارائه شده اند: (گزینه های زیاد، متوسط و کم شدت ارتباط و تناسخ میان اهداف و سؤال را نشان می دهد)

جدول ۳- تکسونومی اهداف و سؤالات

اهداف سؤالات	هدف اصلی	هدف پیرامونی
پیدایش آنومی	زیاد	متوسط

براین اساس هدف اصلی پژوهش که همان میزان و نحوه تأثیرگذاری آنومی است تا حد زیادی با پیدایش و حتی پیامدهای ناشی از آنومی همگنی دارد. در این بین نحوه شکلگیری آنومی در شهر تهران تا حدی بر ایجاد پیامدها و آسیب های اجتماعی اثر گذاشته است. در کل می توان اعتبار تحقیق را در حد متوسط به بالا ارزیابی نمود.

تحلیل داده های پژوهش

تحلیل توصیفی

در بخش توصیف داده ها متغیرهایی چون جنسیت، وضعیت تأهل، سن، تحصیلات و وضعیت اشتغال مد نظر قرار می گیرند. هدف از ارائه چنین اطلاعاتی توصیف وضعیت موجود جامعه است. بدین منظور در هر مرحله یک متغیر توصیفی مورد بررسی قرار می گیرد. مهمترین بخش در اینگونه تحلیل ها جداول توزیع فراوانی است که تعداد دفعات سطوح یا مقادیر یک متغیر را نشان می دهند. همچنین درصد فراوانی و درصد تجمعی نیز برای این جداول قابل محاسبه می باشد

وضعیت سرپرست خانوارها: داده های گردآوری شده در مورد وضعیت

سرپرست خانوارها در جدول ۴ نشان می دهد که ۸۰/۹ درصد از خانوارها دارای سرپرست مرد و پدر، ۱۷/۱ درصد از آنها دارای سرپرست دیگری بجز پدر هستند و ۲ درصد از شهروندان شرکت کننده در طرح نیز مجرد بوده و تنها زندگی می کنند. نتایج آزمون کای اسکوئر^۱ در مورد یکسان بودن فراوانی نظرات خانوارها در جدول

1. chi-squared test

Archive of SID

زیر نشان می‌دهد، در این تحقیق از نظرات خانوارها با سرپرست پدر به طور معناداری بیش از سایرین استفاده شده است و این امر نه تنها دور از انتظار نبوده بلکه به نوعی از نقاط قوت پژوهش‌های شهری بشمار می‌رود. زیرا جامعه‌ای چون تهران و کشوری چون ایران بیشتر دارای خانوارهایی با سرپرست مرد و پدر هستند. براساس جدول زیر ۴۹۳ خانوار از شهروندان شرکت کننده در تحقیق را خانوارها با سرپرست مرد و ۱۰۴ خانوار را داری سایر گونه‌های سرپرستی تشکیل می‌دهند.

جدول ۴- نتایج آزمون کای اسکوئر در مورد وضعیت سرپرستی خانوارها

ردیف	موارد	فراوانی	درصد فراوانی معتبر	آماره	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	سرپرست مرد و پدر	۴۹۳	۸۰,۹	۲۳۳,۲۰	۲	۰,۰۰۱
۲	سرپرست دیگری بجز پدر	۱۰۴	۱۷,۱			
۳	مجرد	۱۲	۲			
۴	بدون پاسخ	۰	۰			
	جمع کل	۶۰۹	۱۰۰,۰			

وضعیت بعد خانوار: بررسی یافته‌های تحقیق در جدول ۵ نشان می‌دهد که بیشترین پاسخ دهندگان یعنی حدود ۵۰ درصد از خانوارها بین ۵ تا ۷ نفر جمعیت دارند و این امر بیانگر آن است که در حدود نیمی از خانوارهای شرکت کننده در تحقیق پرجمعیت هستند یا به عبارتی خانواده‌های ساکن در گتوها پرجمعیت محسوب می‌شوند. بر این اساس مشاهده می‌شود که تنها ۳/۹ درصد خانوارها بیشتر از ۷ نفر جمعیت دارند. با توجه به بعد خانوار ساکن در گتوها لازم بود تا بعد خانوار نمونه با بعد خانوار جمعیت منطقه همخوانی داشته باشد و این نسبت رعایت شود. بدین منظور برای بررسی تحلیلی در این زمینه که آیا ترکیب بعد خانوار شرکت کنندگان در تحقیق با ترکیب بعد خانوار مورد انتظار تطابق دارد یا خیر از آزمون ناپارامتری کای اسکوئر استفاده شد و نتایج بدست آمده نشان داد که با توجه به سطح معناداری ۰/۶۹ تفاوت معناداری بین فراوانی مورد انتظار و مشاهده شده وجود ندارد و بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که ترکیب بعد خانوار مورد

انتظار، در اجرای تحقیق حاضر رعایت شده است.

جدول ۵- نتایج آزمون کای اسکوئر در مورد وضعیت بعد خانوار

۱۵

ردیف	موارد	فراوانی	درصد فراوانی معتبر	آماره	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	۷ نفر و بیشتر	۵۸	۹,۶	۲,۱۶	۶	۰,۶۹
۲	۶ نفر	۱۰۵	۱۷,۳			
۳	۵ نفر	۱۱۷	۱۹,۲			
۴	۴ نفر	۹۴	۱۵,۴			
۵	۳ نفر	۹۰	۱۴,۸			
۶	۲ نفر	۸۷	۱۴,۳			
۷	۱ نفر	۵۷	۹,۳			
۸	بدون پاسخ	۱	۰,۱			
	جمع کل	۶۰۹	۱۰۰			

وضعیت تحصیلات سرپرست خانوار: یافته‌های تحقیق در جدول ۶ نشان می‌دهد که فراوانی سرپرستانی که دارای مدرک دیپلم و متوسطه و راهنمایی بوده حدود ۲۵ درصد و فقط حدود ۵ درصد بی‌سواد می‌باشد. درصد بسیار کمی از پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات عالی و مدرک دکترا و فوق لیسانس هستند. به منظور بررسی تحلیلی در این زمینه که آیا میزان تحصیلات سرپرستان خانوارها از توزیع یکسانی برخوردار بوده از آزمون کای اسکوئر استفاده شد و نتایج تحقیق نشان داد که میزان تحصیلات آنها از توزیع یکنواختی برخوردار نیست و سرپرستان خانوارهایی که مدرک تحصیلی ابتدایی دارند بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است و بعد از آن مقطع راهنمایی از بیشترین فراوانی برخوردار است.

ردیف	موارد	فراوانی	درصد فراوانی معتبر	آماره	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	بی سواد	۲۸	۴,۶	۲۰۳,۶۲	۶	۰,۰۰۱
۲	ابتدایی	۱۷۵	۲۸,۷			
۳	راهنمایی	۱۵۷	۲۵,۸			
۴	متوسطه و دیپلم	۱۵۴	۲۵,۳			
۵	فوق دیپلم	۵۰	۸,۲			
۶	لیسانس	۳۸	۶,۲			
۷	فوق لیسانس و دکترا به بالا	۷	۱,۱			
۸	بدون پاسخ	۰	۰			
	جمع کل	۶۰۹	۱۰۰,۰			

وضعیت اشتغال سرپرست خانوار: بررسی وضعیت اشتغال سرپرست خانوار شرکت کننده در پژوهش شهری حاضر در جدول ۷ نشانگر آن است که نزدیک به ۵۳ درصد از سرپرست خانوارهای ساکن در گتوها شاغل بوده و در حدود ۱۳ درصد از آنها خانه دار و حدود ۲ درصد دانشجو یا محصل هستند. ۲۱ درصد از پاسخگویان مستمری بگیر، ۵/۱۱ درصد نیز بیکار هستند. بررسی وضعیت اشتغال از این جهت حائز اهمیت است که سطح نظرات سرپرستان خانوار با مشاغل مختلف را پوشش می دهد. اشتغال سرپرستان خانوار و نوع شغل آنها تا حد زیادی با میزان رضایتمندی، کاهش امید به زندگی، احساس ناامنی مرتبط است. همانگونه که نتایج آزمون کای اسکوئر در جدول ۷ نشان می دهد، با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۱ وضعیت اشتغال سرپرستان خانوار از توزیع یکنواختی برخوردار نبوده و اکثریت شرکت کنندگان در مطالعه انجام شده را افراد شاغلی تشکیل می دهند که بیشترین وقت روزانه خود را در محل کار و خارج از خانه و شاید در خارج از گتو سپری می کنند.

ردیف	موارد	فراوانی	درصد فراوانی معتبر	آماره	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	شاغل	۳۲۱	۵۲,۷	۱۲۸,۳۵	۴	۰,۰۰۱
۲	دانشجو یا محصل	۱۱	۱,۸			
۳	خانه دار	۸۰	۱۳,۱			
۴	بیکار	۷۰	۱۱,۵			
۵	مستمری بگیر	۱۲۷	۲۰,۹			
۶	بدون پاسخ	۰	۰			
	جمع کل	۶۰۹	۱۰۰,۰			

وضعیت درآمد خانوار پاسخگویان: بررسی میزان هزینه ماهانه خانوارها از این جهت حائز اهمیت است که تا حدودی می تواند موید شدت و حدت برخی شاخص های سنجش آنومی مانند نابرابری اجتماعی و محرومیت نسبی باشد. همانگونه که در جدول ۸ مشاهده می شود درآمد ماهانه بیش از نیمی از خانوارها کمتر از هشتصد هزار تومان (خط فقر^۱) بوده است و درآمد ماهیانه ۳۹ درصد از خانوارها بین هشتصد هزار تا دو میلیون و سیصد هزار تومان و تنها درآمد ماهیانه حدود ۷ درصد از آن ها بالای دو میلیون و سیصد هزار تومان است. بررسی تحلیلی در زمینه درآمد ماهیانه خانوارهای ساکن در گتوها نیز نشان داد که با توجه به مقدار آماره آزمون ۲۳۲/۱۴ و سطح معناداری ۰/۰۰۱ درآمد ماهانه خانوارها از توزیع یکنواختی برخوردار نیست.

۱. از سوی مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ خط فقر به میزان ۸۱۳ هزار تومان و از سوی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی خط فقر به میزان دو میلیون و سیصد هزار تومان تعیین شده است. بنابراین با توجه به میزان اعلامی مرکز آمار ایران و نیز میزان اعلامی مرکز پژوهش های مجلس خط فقر در تهران در خوش بینانه ترین حالت ۸۱۳ هزار تومان و در نقطه اوج دو میلیون و سیصد هزار تومان می باشد. البته با توجه به اینکه عمده گتوها در نیمه جنوبی شهر تهران واقع شده اند بازه مدنظر خصوصا حد بالایی با شرایط تهران همخوانی دارد.

رتبه	موارد	فراوانی	درصد فراوانی معتبر	آماره	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	کمتر از هشتصد هزار تومان	۳۱۲	۵۱,۲	۲۳۲,۱۴	۲	۰,۰۰۱
۲	بین هشتصد هزار تا دومیلیون و سیصد هزار تومان	۲۳۶	۳۸,۸			
۳	بالاتر از دومیلیون و سیصد هزار تومان	۴۲	۶,۹			
۴	بدون پاسخ	۱۹	۳,۱			
	جمع کل	۶۰۹	۱۰۰,۰			

تحلیل استنباطی داده‌ها

مقایسه میزان آنومی اجتماعی در خانوارهای هر گتو (آزمون رتبه‌ای میانه):
 در اینجا، هدف مقایسه میزان عناصر متشکله آنومی اجتماعی خانوارهای هر گتوها می‌باشد تا دریابیم که این میزان در کدام گتو بیشتر از بقیه است. به دلیل آنکه گویه‌های پرسشنامه ما از نوع غیر پارامتری و با مقیاسی رتبه‌ای بوده لذا میزان آنومی بدست آمده نیز به تبع مقداری غیر پارامتری دارد. همانطور که می‌دانیم برای تحلیل این گونه داده‌ها نمی‌توان از روش‌های کمی معمول و آزمون‌های مقایسه میانگین‌ها استفاده کرد. جهت بررسی داده‌ها هنگامی که به صورت غیر پارامتری برآزش داده شده باشند باید از آزمون‌های ناپارامتری و رتبه‌ای نظیر آزمون‌های رتبه‌ای میانه بهره جست. آزمون میانه برای مقایسه سه یا بیشتر از سه گروه بدین ترتیب عمل می‌کند که مقادیر مورد بررسی را با هم ادغام کرده و یک میانه مشترک بین آنها تعیین و سپس تعداد مواردی که در هر گروه بطور جداگانه در بالا و پایین میانه مشترک قرار دارد را بدست آورده و پس از آن تفاوت بین گروه‌ها را مشخص می‌کند (کلانتوری، ۱۳۸۷: ۱۶۰). در اینجا با سنجش شدت و حدت عناصر متشکله آنومی می‌خواهیم دریابیم که آیا میزان آنومی اجتماعی خانوارهای ساکن در هفت گتو با هم متفاوت هست یا خیر و این تفاوت در کدام مولفه بارزتر می‌باشد. در جدول شماره ۹، برای هر کدام از عامل‌های آنومی اجتماعی مقدار میانه توسط

1. Median test

۱۹

نرم افزار اندازه گیری شده سپس هر کدام از حالات^۱ با میانه سنجیده می شود. نتایج بدین شرح می باشد که در متغیرهای محرومیت نسبی، ناخشنودی اجتماعی و احساس ناامنی تفاوت خانوارهای هر گتو اندک است. این بدان معناست که در تمامی خانواده ها تقریباً به یک میزان محرومیت، ناخوشایندی و ناامنی احساس می گردد. در مورد سایر متغیرها نتایج به قرار زیر است؛ . در مورد متغیر آنومی فردی و کاهش امید به زندگی به این نتیجه می رسیم که این دو میزان در میان خانوارهای گتوی خراسانی ها از سایر گتوها کمتر است. در بررسی متغیر بدبینی و نابرابری اجتماعی می توان اذعان داشت که خانوارهای گتوی یزدی ها، ترک ها و لرها خوشبینانه تر از سایر گتوها هستند چون تعداد افراد بیشتری در ذیل مقدار میانه قرار دارند. ناسازگاری منزلتی نیز در میان خانوارهای گتوی یزدی ها و لرها به حداقل خود رسیده و برای متغیر بی اعتمادی باید گفت جنوبی ها، لرها و اصفهانی ها، کمتر از بقیه به فضای شهری اعتماد دارند و در کل فضای بی اعتمادی بر آنجا غالب است. وجود باورهای مذهبی و انجام مناسک دینی در خانوارهای گتوی کردها، جنوبی ها و نیز اصفهانی ها کاهش یافته است. در ادامه مقدار آماره آزمون کای اسکویر حاصل شده با مقدار متناظرش در جدول توزیع (x^2) با درجه آزادی شش^۲ مقایسه می شود که نتایج به شرح زیر می باشد: سطح معنی داری سه متغیر محرومیت نسبی، ناخشنودی اجتماعی و احساس ناامنی بیشتر از سطح خطای پنج درصد بوده و حاکی از آن است که خانواده های ساکن در هفت گتو با احتمال ۹۵ درصد به یک میزان محرومیت و ناخشنودی و ناامنی را احساس می کنند. ولی برای سایر متغیرها می توان با همان میزان اطمینان گفت خانواده های ساکن در هفت گتو مختلف از نظر بدبینی اجتماعی، آنومی فردی، ناسازگاری منزلتی، بی اعتمادی، دینداری، کاهش امید به زندگی و نابرابری اجتماعی، تفاوت معنی دار با هم دارند.

1. Case

ردیف	شاخص های سنجش آنومی	متغیر گروه بندی (خانوارهای هر گتوها)					
		اصفهان ها	کرک ها	جنوبی ها	خراسانی ها	کردها	رگا
۱	محرومیت نسبی	<میانه	۲	۳	۴	۲	۳
		>=میانه	۲۷	۲۶	۲۵	۲۷	۲۶
۲	بدبینی اجتماعی	<میانه	۱۲	۱	۱۴	۱۳	۲
		>=میانه	۱۴	۲۷	۱۶	۱۵	۲۷
۳	آنومی فردی	<میانه	۱۴	۱۶	۱۴	۱۶	۱۶
		>=میانه	۱۴	۱۲	۱۴	۲۳	۱۵
۴	ناخشنودی اجتماعی	<میانه	۱	۲	۱	۳	۴
		>=میانه	۲۷	۲۸	۲۸	۲۵	۲۶
۵	ناسازگاری منزلتی	<میانه	۱۳	۱۳	۱۲	۱۴	۲
		>=میانه	۱۷	۱۶	۱۷	۱۵	۲۷
۶	بی اعتمادی	<میانه	۱۱	۵	۱۴	۷	۱۴
		>=میانه	۱۹	۲۴	۱۵	۲۳	۲۲
۷	دین گریزی	<میانه	۱۱	۴	۱۶	۷	۶
		>=میانه	۱۹	۲۵	۱۳	۲۲	۲۳
۸	احساس ناامنی	<میانه	۲	۳	۲	۱	۲
		>=میانه	۲۷	۲۸	۲۶	۲۷	۲۷
۹	نابرابری اجتماعی	<میانه	۱۵	۱	۱۴	۱۳	۲
		>=میانه	۱۳	۲۸	۱۴	۱۶	۲۷
۱۰	کاهش امید به زندگی	<میانه	۵۰	۱۷	۱۵	۶	۱۴
		>=میانه	۴۲	۱۲	۱۴	۲۳	۱۴

تحلیل برهم کنش متغیرهای کلی آنومی اجتماعی

اندازه گیری میزان آنومی اجتماعی کل با استفاده از روش های صرفاً عددی و مجموع حسابی چندان صحیح نمی باشد و نیازمند تحلیل های پیشرفته تری می باشد. بدین منظور در ابتدا به کمک روش تحلیل رگرسیونی میزان برهم کنش

۲۱

هر يك از متغيرها بر همدیگر سنجیده شده، سپس با روش های سنجش پیشرفته تر سعی در محاسبه میزان کل آنومی داریم. بدین منظور در هر مرحله یکی از متغیرهای مستقل را به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته و مابقی متغیرها در حکم قبلی شان مستقل فرض می کنیم. نتایج حاکی از آن است که محرومیت نسبی، نابرابری اجتماعی، ناخشنودی اجتماعی، کاهش امید به زندگی و آنومی فردی سهم بسزایی در تکوین مدل اصلی آنومی کل را دارند؛ مقادیر ضریب تعیین 0.791 و 0.782 و 0.578 و 0.542 و 0.531 بیانگر آن هستند که بیش از پنجاه و تا 80 درصد از واریانس این دو متغیر توسط سایر متغیرها تبیین می شود. از سویی دیگر کاهش دینداری و ناسازگاری منزلتی با داشتن ضریب تعیین پایین، وابستگی کمتر خود را به سایر متغیرها نشان می دهند. نتایج جزئی این بخش در جدول ۱۰ آمده است.

جدول ۱۰- برهم کنش متغیرهای کلی آنومی اجتماعی

رتبه	متغیر وابسته ۱	ضریب تعیین ۲	معادله رگرسیونی
۱	ناخشنودی اجتماعی	۰,۵۷۸	$Y = 0.385 + 0.280 \text{ بدبینی} + 0.468 \text{ محرومیت} - 0.034 \text{ بی اعتمادی} + 0.115 \text{ آنومی فردی} - 0.033 \text{ کاهش دینداری} - 0.520 \text{ ناسازگاری} - 0.011 \text{ ناامنی} - 0.008 \text{ نابرابری} + 0.362 \text{ کاهش امید} + 0.520$
۲	بدبینی اجتماعی	۰,۳۲۷	$Y = 2.68 - 0.219 \text{ محرومیت} + 0.162 \text{ بی اعتمادی} + 0.219 \text{ آنومی فردی} - 0.049 \text{ کاهش دینداری} - 0.051 \text{ ناسازگاری} - 0.12 \text{ ناامنی} + 0.07 \text{ نابرابری} + 0.088 \text{ کاهش امید} + 0.081 \text{ ناخشنودی} + 0.265$
۳	محرومیت نسبی	۰,۷۹۱	$Y = 0.97 + 0.097 \text{ بی اعتمادی} + 0.25 \text{ آنومی فردی} + 0.071 \text{ کاهش دینداری} + 0.31 \text{ ناسازگاری} + 0.042 \text{ ناامنی} + 0.43 \text{ نابرابری} - 0.833 \text{ کاهش امید} + 0.27 \text{ ناخشنودی} + 0.323 \text{ بدبینی} + 0.12$
۴	بی اعتمادی	۰,۳۴۹	$Y = 1.723 + 0.3 \text{ آنومی فردی} - 0.062 \text{ کاهش دینداری} + 0.062 \text{ ناسازگاری} + 0.199 \text{ ناامنی} + 0.121 \text{ نابرابری} - 0.07 \text{ کاهش امید} + 0.301 \text{ ناخشنودی} + 0.92 \text{ بدبینی} + 0.077 \text{ محرومیت} + 0.36$
۵	آنومی فردی	۰,۵۳۱	$Y = 0.712 + 0.041 \text{ کاهش دینداری} - 0.041 \text{ ناسازگاری} + 0.005 \text{ ناامنی} + 0.43 \text{ نابرابری} + 0.124 \text{ کاهش امید} + 0.075 \text{ ناخشنودی} + 0.041 \text{ بدبینی} + 0.277 \text{ محرومیت} + 0.119 \text{ بی اعتمادی} + 0.322$
۶	دین گریزی	۰,۱۲۲	$Y = 3.253 + 0.3 \text{ ناسازگاری} + 0.338 \text{ ناامنی} + 0.03 \text{ نابرابری} + 0.071 \text{ کاهش امید} + 0.12 \text{ ناخشنودی} + 0.091 \text{ بدبینی} + 0.141 \text{ محرومیت} - 0.117 \text{ بی اعتمادی} + 0.162 \text{ آنومی فردی} + 0.091$

۷	ناسازگاری منزلتی	۰,۱۷۲	۷=۲۳۳+۱، نامانی ۰,۱۱- نابرابری ۰,۱۵۹- کاهش امید ۰,۱۷- ناخشنودی ۰,۲۷- بدبینی ۰,۱۹+ محرومیت ۰,۱۲۳+ بی اعتمادی ۰,۳۴۹- آنومی فردی ۰,۱۱+ کاهش دینداری ۰,۲۲۷
۸	احساس ناامنی	۰,۴۶۱	۷=۸۲- ناسازگاری ۰,۲۴۱+ کاهش امید ۰,۲۳۵- ناخشنودی ۰,۱۴- بدبینی ۰,۱۵۲+ محرومیت ۰,۰۹۸+ بی اعتمادی ۰,۱۹۱+ آنومی فردی ۰,۶۱۷+ کاهش دینداری ۰, ۰,۲۳+ نابرابری ۰,۰۲۱
۹	نابرابری اجتماعی	۰,۷۸۲	۷=۷۱۳+ کاهش امید ۰,۲۹۱- ناخشنودی ۰,۲۸۸+ بدبینی ۰,۰۷۸+ محرومیت ۰,۸۹۹- بی اعتمادی ۰,۰۵۹+ آنومی فردی ۰,۰۸۲+ کاهش دینداری ۰,۰۲۴- ناسازگاری ۰,۰۷۶- نامانی ۰,۱۳۶
۱۰	کاهش امید به زندگی	۰,۵۴۲	۷=۳۷+ ناخشنودی ۰,۷۵۵+ بدبینی ۰,۱۲۶- محرومیت ۰,۵۶۴- بی اعتمادی ۰,۰۶۸- آنومی فردی ۰,۱۱+ کاهش دینداری ۰,۰۰۸- ناسازگاری ۰,۰۰۹+ نامانی ۰,۲۰۲+ نابرابری ۰,۵۲۱

تحلیل عاملی (همبستگی درون گروهی):^۱ برای تعیین میزان آنومی کل لازم است به بررسی همبستگی درونی عناصر پدیدآورنده آنومی پرداخته شود. با استفاده از روش تحلیل عاملی نوع R^2 تعداد کل متغیرها در تعداد محدودی از عامل ها تلخیص می گردند. در این بررسی متغیرهای کلی سنجش آنومی پس از قرار گرفتن در ماتریس همبستگی در قالب چهار عامل دسته بندی شده که در حقیقت این عامل ها متغیرهای اصلی هستند که سهم بیشتری در شکل گیری آنومی دارا می باشند. به عبارتی ۱۰ عامل پدیدآورنده آنومی در چهار عامل بی اعتمادی (بی اعتمادی، کاهش امید به زندگی، احساس ناامنی)، محرومیت (ناخشنودی، محرومیت نسبی)، نابرابری (بدبینی اجتماعی، نابرابری اجتماعی)، آنومی فردی (آنومی فردی، ناسازگاری منزلتی، دین گریزی) تلخیص شده اند که در جدول ۱۲ مشاهده می شوند. در جدول ۱۱ در ستون اول مقدار ویژه^۳ درج شده است. همانطور که مشاهده می شود، نزدیک به ۴۹ درصد از واریانس کل توسط عامل محرومیت، ۱۹ درصد توسط عامل بی اعتمادی، ۲۰ درصد توسط عامل نابرابری و در آخر ۱۲ درصد از میزان واریانس توسط عامل آنومی فردی تبیین شده است. دو ستون

1. Factor analysis (intraclass correlation)

۲. در تحلیل عاملی اگر هدف محاسبه همبستگی بین متغیرها باشد از تحلیل عاملی نوع R و اگر مینا محاسبه همبستگی بین پاسخگویان باشد از تحلیل عاملی نوع Q استفاده می کنیم (کلاتری، ۱۳۸۷: ۲۸۷).

3. Eigenvalues

بعدهی درصد واریانس و درصد تجمعی را نشان می‌دهند. برطبق این نتایج، به نظر می‌رسد بیشترین سهم از مقدار واریانس کل به عامل اول یعنی محرومیت تعلق دارد و گویای آن است که عامل اصلی در تأثیرگذاری بروی آنومی کل میزان محرومیت در میان خانواده‌ها است.

جدول ۱۱- میزان واریانس تبیین شده توسط عامل‌های آنومی کل

ردیف	عامل	مقدار ویژه	
		مقدار	درصد واریانس
۱	محرومیت	۴,۹۵۲	۴۸,۹۲۵
۲	بی‌اعتمادی	۱,۷۰۳	۱۸,۶۲۲
۳	نابرابری	۲,۱۶۲	۲۰,۴۱۸
۴	آنومی فردی	۱,۱۴۸	۱۲,۰۳۵
			۱۰۰

جدول ۱۲- ماتریس عامل‌های دوران یافته

ردیف	متغیرها	عامل		
		محرومیت	نابرابری	بی‌اعتمادی
۱	ناخشنودی اجتماعی	۰,۷۰۳		
۲	بدبینی اجتماعی		۰,۳۹۴	
۳	محرومیت نسبی	۰,۸۱۵		
۴	بی‌اعتمادی			۰,۲۰۳
۵	آنومی فردی			۰,۰۸۱
۶	دین‌گریزی			۰,۰۷۷

۰,۰۶۹				ناسازگاری منزلتی	۷
	۰,۲۰۱			احساس ناامنی	۸
		۰,۵۱۱		نابرابری اجتماعی	۹
	۰,۱۹۱			کاهش امید به زندگی	۱۰

در آخر براساس مقادیر ضرایب همبستگی ماتریس عامل های دوران یافته، معادله رگرسیونی متمایزکننده را می توان به شرح زیر نوشت؛ در این معادله محرومیت با داشتن ضریب ۰/۸ بیشترین تأثیر را بر آنومی دارد. سپس نابرابری با ضریب تقریبی ۰/۵ و بی اعتمادی با ضریبی کمتر و در حدود ۰/۲ در پیدایش آنومی کل سهم دارند. آنومی فردی با ضریب ۰/۰۸ کمترین تأثیر را دارا می باشد. ضریب ۰/۲۶ نشان دهنده مقدار ثابت معادله می باشد که خود سهم افزایشی در این میزان دارد. البته شایان ذکر است می توان معادله رگرسیونی آنومی را براساس کل متغیرها نیز می توان به دست آورد که هر دو معادله (با تحلیل عاملی و بدون تحلیل عاملی) در زیر آمده است.

معادله رگرسیونی براساس تحلیل عاملی	$Y(\text{آنومی کل}) = 0,115 + 0,26(\text{محرومیت}) + 0,511(\text{نابرابری}) + 0,203(\text{بی اعتمادی}) + 0,081(\text{آنومی فردی})$
معادله رگرسیونی براساس کل متغیرها	$Y(\text{آنومی کل}) = 0,115 + 0,26(\text{محرومیت}) + 0,511(\text{نابرابری}) + 0,394(\text{بدبینی}) + 0,203(\text{بی اعتمادی}) + 0,201(\text{احساس ناامنی}) + 0,191(\text{امید به زندگی}) + 0,081(\text{آنومی فردی}) + 0,077(\text{دین گریزی}) + 0,069(\text{ناسازگاری})$

بررسی میزان تأثیر آنومی اجتماعی خانوارهای گتوهای مختلف بروی متغیرهای چهارگانه پیونددهنده اجتماعی هیرشی (تحلیل واریانس چندمتغیره^۱) پس از تبیین و مقایسه آنومی اجتماعی در میان گتوها نوبت به آن می رسد که تأثیر میزان آنومی گتوها را بروی عناصر چهارگانه پیونددهنده اجتماعی بررسی نماییم. در این بخش از تحقیق، ما با بیش از یک متغیر وابسته سروکار داریم. متغیرهایی چون دل بستگی ها، باورها، تعهدها و مشارکت های اجتماعی متغیرهای

پاسخی هستند که تحت تأثیر متغیر آنومی اجتماعی قرار دارند. در این مواقع از روشی تحت عنوان تحلیل واریانس چندمتغیره استفاده می‌کنیم. تحلیل واریانس چندمتغیره روشی است که در آن هر گروه تیمار براساس دو یا چند متغیر وابسته مورد بررسی قرار می‌گیرد (کلاتتری، ۱۳۸۷: ۲۴۴). این بدان معناست که دیگر، فرض آماری^۱ ما برابری میانگین دو یا چند گروه نیست، بلکه فرضیه بر مبنای برابری بردار میانگین‌های متغیرهای وابسته در بین گروه‌ها طرح می‌گردد. بر این اساس متغیر مستقل آنومی اجتماعی عناصر چهارگانه را براساس مقیاس لیکرت^۲ گروهبندی کرده و این امکان فراهم می‌گردد تا بدانیم تغییرات در بین عناصر چهارگانه تا چه حد از میزان آنومی اجتماعی گتوها اثر پذیرفته است. در زیر به بررسی نتایج بدست آمده می‌پردازیم:

نتایج حاصل از جدول ۱۳ مشخص می‌نماید که آیا در مدل‌های اثرات جداگانه گروهبندی در سطح متغیرهای چهارگانه پیونددهنده اجتماعی بین گروه‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد یا خیر؟ با توجه به جدول در مدل اثرات جداگانه، سطح معنی‌داری نشان از آن دارد که بین خانوارهای گتوها در سطح چهار عنصر وابسته تفاوت وجود دارد. اما در مدل گروهبندی در سطح متغیر تعهدات اجتماعی، گروه‌ها با یکدیگر تفاوت ندارند ولی در سایر سطوح اختلاف معنی‌دار می‌باشد. آماره‌های توان آزمون مشاهدات^۳ و پارامتر غیرمرکزی^۴ که در دو ستون آخر آمده‌اند به ترتیب احتمال و شدت رد فرضیه صفر را نشان می‌دهند. هرچه میزان پارامتر غیرمرکزی افزایش یابد شدت رد قوی‌تر و هرچه مقدار توان آزمون مشاهدات بیشتر شود احتمال اینکه فرض صفر بدرستی رد شده باشد، افزایش می‌یابد. گویا در این میان شدت و احتمال وجود تفاوت بین خانوارهای گتوها در سطح متغیر دلبستگی‌های اجتماعی از بقیه بیشتر است.

فرض صفر: در سطح متغیرهای چهارگانه پیونددهنده اجتماعی بین خانوارهای گتوها تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

فرض مقابل: در سطح متغیرهای چهارگانه پیونددهنده اجتماعی بین خانوارهای گتوها تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

1. H0

2. Likert scale

3. Observed Power

4. Noncentrality parameter

توان آزمون مشاهدات	پارامتر غیرمرکزی	سطح معنی داری	مقدار فیشر	میانگین مربعات	مجموع مربعات	مدل متغیر وابسته
۱	۹۸۱۴,۲۳۵	۰,۰۰۱	۹۸۱۴,۲۳۵	۲۰۸۱۴,۵۶۱	۲۰۸۱۴,۵۶۱	جداگانه
۱	۴۷۶۲,۷۰۴	۰,۰۰۱	۴۷۶۲,۷۰۴	۲۱۷۳۱,۳۳۷	۲۱۷۳۱,۳۳۷	دلبستگی های اجتماعی
۱	۴۵۱۴,۱۲۱	۰,۰۰۱	۴۵۱۴,۱۲۱	۲۶۷۵۲,۲۰۴	۲۶۷۵۲,۲۰۴	تعهد های اجتماعی
۱	۴۲۳۳,۸۱۴	۰,۰۰۱	۴۲۳۳,۸۱۴	۲۰۳۱۴,۶۹۲	۲۰۳۱۴,۶۹۲	مشارکت های اجتماعی
						باورهای اجتماعی
۰,۹۸۷	۲۴,۱۵۷	۰,۰۰۱	۶,۰۲۹	۱۳,۱۴۷	۴۹,۹۸۷	گروه بندی (توأم)
۰,۶۷۲	۹,۸۲۹	۰,۰۷۲	۳,۳۰۴	۱۱,۲۵۸	۴۴,۱۹۵	دلبستگی های اجتماعی
۰,۹۳۱	۱۷,۱۳۹	۰,۰۰۴	۵,۳۸۲	۲۶,۴۲۳	۱۰۱,۹۲۳	تعهد های اجتماعی
۰,۷۲۵	۱۰,۲۰۱	۰,۰۵۱	۳,۰۹۹	۱۳,۲۵۶	۴۹,۳۴۷	مشارکت های اجتماعی
						باورهای اجتماعی

نتایج

دلالت های نظری

نهاد خانواده به عنوان اساسی ترین و بادوام ترین نهاد اجتماعی در کلانشهر تهران دچار آسیب های فراوانی شده است و در برخی مناطق و پاره ای از خرده فرهنگ ها از ایفای نقش اساسی خویش باز مانده است. ارزش های خانوادگی یا مربوط به خانواده در تهران در حال مدون شدن، خصوصا در قومیت هایی مهاجری که در آن سکنا گزیده اند، با ارزش های سنتی در تضاد و تناقض است. ارزش های خانوادگی مبتنی بر الزامات وفاداری، همدردی، تعهد، احترام به نقش و جایگاه و مشارکت در بین اعضای خانواده است در حالی که ارزش ها یا به عبارتی ضدارزش های تهران امروز شبه مدون بیشتر تمایل به نظم گریزی، دستیابی به موقعیت بهتر به هر نحو و لذت و خشنودی و منفعت شخصی بالاتر می باشد که این امر فضای شهری را به سمت بی اعتمادی بیشتر به یکدیگر، احساس محرومیت و فقر گسترده، نابرابری شدید در دستیابی به امکانات و ناهنجاری افسارگسیخته سوق داده است. فضای متراکم و چندقومتی شهر تهران در کنار تأثیرهای عمیق فرآیند مدرنازیسیون که در ابعاد مختلف حیات اجتماعی به جای می گذارد، نهاد خانواده را نیز به شدت

تحت تأثیر قرار داده است. سقوط ارزش‌های اخلاقی و به تبع کم‌رنگ شدن علقه‌های اجتماعی ارتباط نزدیکی با سقوط خانواده یا کم‌بها شدن آن دارد. از منظری دیگر هنگامیکه هنجارهای نهادینه شده در جامعه از طریق گروهی از افراد مورد پذیرش قرار نگیرند و یا حتی ضد آنها جایگزین شود، ناهنجاری و هرج و مرج پدید می‌آورد. چالش میان ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها و به تبع هنجارها و ناهنجاری‌ها باعث ایجاد سطح مشارکت پایین، نداشتن تعهد، نبود دلبستگی و سست شدن باورهای جمعی می‌گردد که بروز آسیب‌های اجتماعی و تضادهای فرهنگی از بارزترین و آشکارترین آثار آن می‌باشد. حال آنکه در شهر تهران فرهنگ‌های متفاوت با اصول ارزشی و باورهای سنتی تقریباً مختلف و گاهاً متضادی وجود دارد که در ایجاد بسترهای شکل‌گیری فضاهای آنومیکی موثرند.

نتایج تبیینی پژوهش

در تبیین داده‌های حاصل شده از تحقیق، سه محور کلیدی قابل استنباط است. نتایج بدست آمده به قرار زیر می‌باشند:

در مقایسه میزان آنومی اجتماعی هر خانوار در هر گتو دریافتیم که در متغیرهای محرومیت نسبی، ناخشنودی اجتماعی و احساس ناامنی تفاوت گتوها اندک است و این بدان معناست که عموم خانواده‌ها در این موارد به یک اندازه احساس محرومیت، ناخشنودی و ناامنی دارند. در بررسی متغیر بدبینی اجتماعی و نابرابری اجتماعی می‌توان اذعان داشت که خانواده‌های ساکن در گتوی ترک‌ها، یزدی‌ها و لرها کمتر از سایر گتوها احساس بدبینی و نابرابری دارند. در مورد متغیر آنومی فردی و امید به زندگی به این نتیجه می‌رسیم که این دو میزان در میان گتوی خراسانی‌ها از سایر گتوها کمتر است. ناسازگاری منزلتی نیز در گتو لرها و یزدی‌ها به حداقل خود رسیده و برای متغیر بی‌اعتمادی باید گفت اصفهانی‌ها، جنوبی‌ها و لرها کمتر از بقیه به جو شهری اعتماد دارند و در کل سطح بی‌اعتمادی در میان آنها بیشتر است. انجام مناسک دینی و میزان مذهبی‌بودن در گتوی جنوبی‌ها، کردها و تا حدی اصفهانی‌ها کاهش یافته است.

درخصوص میزان آنومی اجتماعی کل، نتایج نشان دادند که این میزان در خانواده‌های ساکن در گتوها با هم برابر نیست. همچنین پس از انجام تحلیل عاملی مشخص گردید، چهار متغیر محرومیت نسبی، نابرابری اجتماعی، بی‌اعتمادی و

Archive of SID

آنومی فردی سهم بیشتری در تولید فضای آنومیک در میان خانوارها و فضاهای شهری داشته‌اند. احساس محرومیت و فقر با داشتن بیشترین تاثیر در صدر عوامل موثر بر آنومی را داشته است. همچنین در تایید مدل نظری می‌توان مدعی بود وجود محرومیت، فقدان اعتماد، نابرابری در دستیابی به امکانات در سطح گتوها و آنومی فردی ناشی از نبود تقسیم کار، عدم وفاق، نبود مرجع مناسب جهت الگوبرداری و عدم پذیرش نقش‌ها در خانواده، توامان به صورت فزاینده‌ایی در ایجاد پراکندگی و گسسته شدن جامعه نقش جدی داشته‌اند و این گسستگی سطح عناصر پیونددهنده جامعه خصوصا مشارکت داشتن، وجود دلستگی و نیز وجود باور مشترک در ایجاد همبستگی را به شدت تضعیف نموده است.

در سنجش اثرات بین گروهی و در سطح متغیرهای چهارگانه پیونددهنده اجتماعی نتایج گویای آن بودند که بین گتوها تفاوت معنی داری وجود دارد. اما در مدل گروهبندی در سطح متغیر تعهدات اجتماعی، گتوها با یکدیگر تفاوت ندارند ولی در سایر سطوح اختلاف معنی دار مشاهده می‌شود.

پژوهشی

۲۹

در عرصه سیاست گذاری فرهنگی در شهر تهران پیشنهاد می گردد در مناطق قومیتی تحقیقاتی به منظور اکتشاف علائق و کَشش های قومیت های خاص، انجام گیرد.

مقتضی است پژوهش های اکتشافی در راستای یافتن قابلیت های اشتراك ساز قومی در میان گتوها و خانواده های ساکن در آنها بیشتر انجام پذیرد. پژوهش به منظور تدوین سامانه های جغرافیایی که گویای وضعیت مناطق مختلف تهران براساس قومیت های گوناگون باشد.

سازمانی

برنامه ریزی در جهت ایجاد تمهیدات فرهنگی و اجتماعی مختص خانواده های ساکن در هر گتو.

توجه ویژه به عدم اختلاط حوزه های فرهنگی گروه های شهری مختلف در برنامه ریزی کلان فرهنگی و یافتن نقاط مشترك و همگن.

شرح، تعیین وظایف و حوزه اختیارات سازمان ها و دستگاه های فرهنگی تصمیم ساز هر منطقه به منظور کاهش اصطحكاك دستگاه های اجرایی با سلائق قومیت های ساکن در مناطق خاص تهران.

- بلیکی، نورمن (۱۳۸۷). طراحی پژوهش‌های اجتماعی، ترجمه: حسن چاوشیان، نشرنی: چاپ دوم، تهران.
- دورکیم، امیل (۱۳۵۹)، تقسیم کار اجتماعی، ترجمه: حسن حبیبی، قلم، تهران.
- روزه، گی (۱۳۹۱)، تغییرات اجتماعی، ترجمه: منصور وثوقی، نشرنی، ۱۳۶۸، چاپ بیست و سوم، تهران.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۱)، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده، انتشارات سروش، چاپ پانزدهم، تهران.
- سازمان جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی (۱۳۹۵)، نقشه جدید تهران و اطراف، چاپ ۱۳۹۵ با آخرین تغییرات، تهران: هامون.
- صادقی فسایی، سهیلا؛ عرفان منش، ایمان (۱۳۹۲)، تحلیل جامعه‌شناختی تأثیرات مدرن شدن بر خانواده ایرانی و ضرورت تدوین الگوی ایرانی-اسلامی، زن در فرهنگ و هنر، دوره ۵، شماره ۱، بهار، تهران.
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۶)، انسان‌شناسی شهری، نشرنی، تهران.
- کلاتری، خلیل (۱۳۸۷)، پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی، فرهنگ صبا، تهران.
- کوثری، مسعود (۱۳۸۵)، آنومی اجتماعی، طرح آینده، تهران.
- کیوی، ریمون. کامپنهود، لوک وان (۱۳۸۵)، روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه: عبدالحسین نیک‌گهر (ویراست ۲)، توتیا، تهران.
- گیدنز، آنتونی. بردسال، کارن (۱۳۹۵)، جامعه‌شناسی، ترجمه: حسن چاوشیان، ویراست چهارم، نشرنی، تهران.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۳)، وندالیسم (مبانی روان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی رفتار وندالیسمی در مباحث آسیب‌شناسی و کزرفتاری اجتماعی) نشرآن، تهران.
- Atteslander, Peter (2004). essay: measuring anomie (unsolved methodological questions). isa-rc 26 levbos, june.
- Atteslander, Peter (2007), essay: Social Transformation in the Age of Globalization. A Challenge to Reduce Anomie and to Increase Social Capital, International Review of Sociology, Publisher Routledge,

Vol.17, No.3, November, p:494_489.

- Atteslander, Peter(2007), essay: The Impact of Globalization on Methodology. Measuring Anomie and Social Transformation, International Review of Sociology, Publisher Routledge, Vol.17, No.3, November, p:524_511.
- Atteslander, Peter; Gransow, Betina; Western, John(1999), ed: Comparative Anomie Research. Hidden Barriers–Hidden Potential for social development, Ashgate, Swiss academy for development, Aldershot UK, Brookfield USA, Singapore, Sidney. January.
- Clinard, Marshall Barron(1964). Anomie and deviant behavior (a discussion and critique). Free Press of Glencoe. New York.
- Crystal, david (1997). The Cambridge encyclopedia. Third edited. Cambridge university press. Published by the press syndicate of the university of Cambridge. p:68
- Durkheim, Emile(1964), The Division of Labor in Society, The MacMillan Co, Free Press edition, p.370
- Hirschi, travis(1969),Causes of Delinquency, Transaction Publishers,1964.p1
- K.Merton, Robert(1938). Social structure & anomie. American sociological review. Volume3. issue5. JSTOR. P:682-672.
- Kelefa, Sanneh (July 2016 ,18). «There Goes the Neighborhood». The New Yorker. Retrieved 2 September 2016.
- parrillo, Vincent N(2008), Encyclopedia of social problems. Volume1. by SAGA publications, inc. California. p:46&45.
- webster (2017),»Definition of GHETTO». www.merriam-webster.com. Retrieved 5 July 2017.
- Wilson,Robert A(1971). Anomie in the ghetto: A study of neighborhood type, race, and anomie .The American journal of sociology, Vol:77, No.1, The University of Chicago press. june. p:88-66.